

ЈАСНА Љ. ПАРЛИЋ БОЖОВИЋ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЗА ПЕДАГОГИЈУ

ЈЕЛЕНА Љ. ПАРЛИЋ МИЛОСАВЉЕВИЋ²

УНИВЕРЗИТЕТ „УНИОН НИКОЛА ТЕСЛА”
ФАКУЛТЕТ ЗА СПОРТ, БЕОГРАД

ИСТОРИЈСКИ ПРИСТУП САВРЕМЕНИМ КОНЦЕПЦИЈАМА ПЕРМАНЕНТНОГ УЧЕЊА У ТОКУ ПРОЦЕСА СТАРЕЊА³

САЖЕТАК. Учење и образовање заузимају важно место у људском животу. Из тог се разлога овај рад бави континуираним, социјално-политичким и економским променама. Историјски приступ теми подразумева убрзан научно-технолошки развој, експанзију знања, формирање феномена *друштва које учи*. Његове теоријске основе налазе се у концепцији учења у току читавог живота, односно перманентног учења и образовања у процесу старења. С друге стране, у раду је учињен покушај да се објасне брзе промене у свету, због којих је потребно да се знање из дана у дан проширује. У средишту успешне економије и развијеног друштва налазе се знање и способност, а образовање и учење постају инструмент, односно кључ друштвено-економског прогреса.

Поред свега, краће радно време и дужи животни век пензионисаних особа, такође повећавају количину расположивог времена за друге активности. На свим подручјима, јавља се све више могућности за учење

¹ jasnaparlic@yahoo.com

² jelenaparlic.milosavljevic@gmail.com

³ Рад је резултат истраживања у оквиру научноистраживачког пројекта ИИИ 47023, *Косово и Метохија између националне идентитетске и евроинтеграције*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Рад је примљен 15. априла 2016, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 22. августа 2016.

изван школе, а квалификације, у традиционалном смислу, узмичу пред новим тенденцијама стицања компетенција и неопходне прилагодљивости.

Током процеса старења, процес перманентног образовања и учења значајно је другачијег квалитета у односу на процес учења код деце, те је потребан и другачији приступ учењу одраслих у ери промена, како због животног и радног искуства, образовног нивоа, психофизичких особина тако и због њиховог социјалног статуса.

Овај ће рад бити покушај, такође, да се теоријском анализом прикажу бројни аспекти учења, врсте, облици, могућности и границе учења, основне потребе одраслих у процесу старења. Такође, потражиће се и одговори на питања: зашто одрастао човек у процесу старења учи, ко је одрасла особа у процесу учења и како учење функционише у процесу старења.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: перманентно учење, образовање, процес старења, савремене концепције.

РАЗЛИЧИТИ ПРИСТУПИ ОБРАЗОВАЊУ ОДРАСЛИХ У ПРОЦЕСУ СТАРЕЊА

У индуктивном приступу посматрању ове теме, полазимо од тога што узимамо у обзир различите дефиниције појма одралости. Разлог за то је и чињеница која указује на податак да одрастао човек, у процесу образовања, учење доживљава на другачији начин у односу на дете. Уз појам одраслости, често се везује појам зрелости, два појма које никако не треба изједначавати, јер постоје различите врсте зрелости (психолошка, биолошка, социјална, професионална итд). Са становишта образовања одраслих, најважнијим врстама зрелости сматрамо психичку и професионалну зрелост. Неки аутори, попут Фурлана, сматрају да је психичка зрелост

„способност диференцираног реаговања које је прилагођено постојећим приликама, затим конструктивно и друштвено прихватљиво манифестовање и задовољење потреба, чувства и напетости, прихватања постојећих реалности, успостављање међузависности с ужом или широм социјалном околином” (Фурлан, према Андриловић, 1985).

Степанова дефинише зрелост као „низ периода у којима се развита одвија као реорганизација (*йересџројка*) структуралних компонената, како психичких функција, тако и међуфункцио-

налних веза које карактеришу структуру интелекта” (Степанова, према Андриловић, 1976).

Биолошка зрелост значи зрелост човекових органа, а ту је најважније функционисање чула.

Психолошка зрелост подразумева оптимално функционисање моторике, психомоторике, способност за контролу емоција, усаглашеност емоција са ситуацијом, способност систематског учења и ефикасног коришћења знања, блискост с другим људима и способност да се избегну конфликти. Управо блискост с другима, избегавање конфликта је уско везано са социјалном зрелошћу, која првенствено представља способност одрасле особе да усклади своје потребе и поступке са потребама других људи.

Професионална зрелост пак означава способност за правилан избор и успех у звању, односно способност човека да квалификовано обавља свој посао, без обзира да ли је запослен или не, да самостално зарађује за живот како би обезбедио сопствену егзистенцију и егзистенцију чланова своје породице.

ОДРАСТАО ЧОВЕК У ПРОЦЕСУ СТАРЕЊА УНУТАР ФЕНОМЕНА ОБРАЗОВАЊА

У андрагошкој литератури постоје различити називи за особе које похађају организоване облике и програме васпитно-образовног рада. Тако често чујемо термине „одрастао полазник”, „старији ученик” или „одрастао” или „стар” „ученик”. Овде настају наизглед термилошке нејасноће, које полако наговештавају нову тенденцију у образовању одраслих и старих.

Одрастао и старији ученик је назив који исказује нову реалност у образовању. Под одраслим учеником подразумевамо „социјално-психолошки” и професионално мање-више зрелу особу, која учи и која се образује ради стицања или усавршавања и обогаћивања знања, вештина, ставова и вредности” (Кулић и Деспотовић, 2004).

Дакле, под појмом „одрасли ученик” се подразумева сваки активан одрастао човек који се може образовати институционално или самостално. Неактиван одрастао човек (пензионер) такође може бити одрастао ученик.

Међутим, нека испитивања показују да су његови мотиви за учењем другачији у односу на остале одрасле. Са андрагошке тачке гледишта значајни фактори који побољшавају процес учења код одраслих у процесу старења су:

- претходно искуство – позитивно или негативно утиче на спремност и капацитете за учење;
- генерално гледано, одрасли желе да уче, а најбоље уче када имају унутрашњу мотивацију;
- одрасли ученици су најсигурнији када знају за шта и како уче;
- њихово учење поспешују извори и садржаји који одговарају персоналним потребама и интересима.
- одрасли постижу најбоље резултате у учењу када оно служи решавању њихових проблема и када имају повратну информацију о успеху у учењу” (Кулић и Деспотовић, 2004).

Савремени аутори афирмишу значај равноправности, и потребу за равноправношћу ученика у наставно-образовном процесу. У таквом односу, лако се осигурава повољна емоционална клима, пријатељска атмосфера која је једна од најбитнијих претпоставки успеха у учењу одраслих и старијих лица. Повољна пријатељска атмосфера, дакле, може ублажити страхове, несигурност, подстицати на учење. Тада одрасли ученици нису пасивни primaoci знања, већ активни учесници у процесу комуникације и образовања.

Јединствено је мишљење да је проблемски усмерено учење, осмишљено свакодневним животним потребама, везан услов за стваралачко и ефикасно учење одраслих. У свему томе, веома је важна улога искуства одраслих као битног и препознатљивог извора учења.

МОТИВАЦИЈА – УСЛОВ УСПЕШНОГ УЧЕЊА У ПРОЦЕСУ СТАРЕЊА

Многе студије написане на тему *мотивације* углавном се односе на чињеницу да се мотивација односи на цели скуп нагона, захтева, потреба, жеља. Сама реч потиче од латинске речи „motus”, што значи „кретање”, сам по себи довољан је опис да се ради о подстицајном разлогу, поводу, побуди за неко деловање. У савре-

меној науци под појмом мотив „подразумева [се] објекат у спољашњој средини који који изазива извесну акциону тенденцију у субјекту, или сама та тенденција, схваћена као унутрашњи чинилац који покреће, енергизује, усмерава, одражава и зауставља понашање јединке” (Поткоњак, 1989). Овај појам се често користи као синоним за појмове: потреба, нагон, жеља. Под мотивацијом за учењем одраслих и старих, подразумева се стање у коме је индивидуа, на овај или онај начин, подстакнута на учење. Овај вид мотивације може бити унутрашњи и спољашњи. Као и код деце и младих, унутрашња мотивација је примарна потреба за стицањем знања и вештина и у њеној основи лежи радозналост. Међутим, данас, када су све присутније промене у свим сферама људског живота, до изражаја долазе све више спољашњи мотиватори. Услед тога се могу кристализовати појединачне хипотезе које се тичу узраста (календарског и интелектуалног) у погледу спољашње мотивације.

Чиниоци који утичу на мотивацију појединца

Први и најважнији корак према развоју целовите личности јесте откривање могућности појединца, потом усмеравање развоја тих могућности. Одрастао човек, у процесу старења, има дужност да учи и да се развија, у складу с развојем друштва. Мотивациони фактори су импулси који појединца подстичу на деловање. Иако, мотиватори одређују жеље, они представљају одређене награде или подстицаје који појачавају жељу за задовољењем потребе. Мотиватори су и средства помоћу којих се могу помирити сукобљене потребе, или нагласити једна потреба на такав начин да јој се додели приоритет над другим потребама.

Ако анализирамо одраслог човека у процесу старења можемо запазити његове индивидуалне карактеристике, које се могу поделити у четири групе мотиватора:

- **Биолошко-биографске** карактеристике: у биолошке карактеристике се убрајају телесна грађа, изглед и здравствено стање. Биографске особине су доб, пол, породична и животна средина.
- **Способност, знање и вештине**: способност одређује стопу успешности појединца у обављању разних послова. Знање је способност усвајања бројних операција и појмова, док вештина подразумева способност да појединац лакше и успешније обавља одређене радње.

- **Потребе и преференције:** потреба је осећај недостатка који човек настоји уклонити тако што је покушава задовољити. Постоје различите врсте потреба: физиолошке потребе, потреба за сигурношћу, за поштовањем, за љубављу, за самопотврђивањем.
- **Перцепција и очекивање:** перцепције су ставови које појединци стварају на темељу информација добијених из њихове околине.

Новац је најстарији и најуниверзалнији начин мотивације за рад и учење, али представља све значајнији проблем, који привлачи све већу пажњу, због великог утицаја које има на рад и односе у раду.

Постави ли се плата у непосредну функцију повећања производности рада, долази се до закључка да свако повећање плате не води повећању продуктивности. Развијене су и примењују се различите нематеријалне стратегије попут дизајнирања посла, партиципације, управљања помоћу циљева, флексибилног радног времена, признања и feedback-а, усавршавања и омогућавања развоја каријере и др., које, уз материјалне стратегије, чине целовит мотивацијски систем.

МОТИВАЦИЈСКЕ ТЕХНИКЕ

Основне мотивацијске технике су:

- 1) материјалне компензације,
- 2) нематеријалне компензације

Материјална, односно финансијска компензација се састоји од различитих облика мотивације који су усмерени на осигурање и побољшање материјалног положаја запослених и финансијских компензација за рад.

ФИНАНСИЈСКА		НЕФИНАНСИЈСКА	
ДИРЕКТНО	ИНДИРЕКТНО	ПОСАО	РАДНА ОКОЛИНА
ПЛАТА	СОЦИЈАЛНА ПР.	ЗАНИМЉИВИ	ПОЛИТИКА
ХОНОРАРИ	ПЕНЗИЈА	ЗАДАЦИ	ПРЕДУЗЕЋА
ПУТНИ СОЦ.О.	СОЦИЈАНО ОБРАЗ	РУКОВОЂЕЊЕ	РУКОВОЂЕЊЕ

ТАБЕЛА 1: МОТИВАЦИЈСКА КОМПЕНЗАЦИЈА

ФОРМАЛНО, НЕФОРМАЛНО И ИНФОРМАЛНО УЧЕЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ

Крајем шездесетих и почетком седамдесетих година прошлог века почело се, у андрагошкој литератури, све више писати и занимати за формално, неформално и информално учење и образовање. Посебно занимање за ова подручја учења испољио је Н. Колета (Colletta, 1996), који, подстакнут књигом *Свејска криза образовања* Ф. Кумса, дефинише три категорије образовања одраслих:

- 1) Формално образовање, које подразумева учење и образовање у школским институцијама, на пример школама, стручним школама, колеџима и универзитетима.
- 2) Неформално образовање, „где се образовање изводи изван таквих организација”, што, по његову мишљењу одговара комуналном или народном образовању.
- 3) Информално образовање, у коме одрасли уче кроз персоналну интеракцију и партиципацију (Кулић и Деспотовић, 2004).

Бројне дефиниције и класификације облика образовања указују на нејасноће и танку нит између неформалног и информалног образовања јер се образовање дешава у простору ван школских зидина. Формално учење и образовање се врши у школи, и, обично, током адолесценције, неформално у одрасло доба, на раду, а неформално учење и образовање, најчешће, у детињству и породици, али и у другим сферама живота. Одређене активности могу да садрже у себи два или сва три облика учења. Зато се овај сегмент може закључити закључком да све облике треба посматрати као делове кохерентне целине, и једино као такви могу дати запажене резултате у животу.

ПЕРМАНЕНТНО ОБРАЗОВАЊЕ

Перманентно образовање се данас јавља као последица научно-технолошке револуције. У дефинисању садржаја перманентног образовања међу ауторима постоје знатне разлике. Неки полазе од старосне димензије, па запажамо идентификацију с појмом доживотно образовање, неки с допунским итд.

Под перманентним образовањем Душан Савићевић подразумева „филозофију и концепцију доживотног образовања без обзира на старосну структуру обухваћених субјеката” (Савићевић, 1995). Перманентно образовање је окренуто и садашњости и будућности, односно оспособљавању кадрова за савремене промене и примене у будућности, она је реални друштвени феномен, процес, део односно врста образовања и стратегија друштвеног развоја.

Драгомир Филиповић истиче да

„под перманентним образовањем у одређеном смислу треба схватити све оне организоване активности, које су усмерене на употпуњавање знања, преквалификацију, усавршавање разних видова и слично после стеченог позивног образовања, ма на ком нивоу оно било” (Филиповић, 1980).

Пол Лангранд у књизи „Увод у перманентно образовање”, указује нам на то да образовање више није свет за себе. Оно у његово време

„може да се замисли као целовито знање у коме сваки део зависи од другог и има смисла само у вези са другим. Ако неки део конструкције недостаје, остатак зграде је неуравнотежен и ниједан део није у стању да врши специфичну функцију, због које је изграђен” (Langrand, 1971).

На сликовит и занимљив начин Лангран у својим сугестијама за стратегију перманентног образовања залаже се за низ усклађивања, како у области теорије, тако и у теорији конкретних остварења.

ОСНОВНЕ ФУНКЦИЈЕ ПЕРМАНЕНТНОГ ОБРАЗОВАЊА

О функцијама перманентног образовања се не може говорити независно од утврђених циљева образовања и развоја организације. Као општи циљ се увек истицало задовољење потреба за образовањем друштва у целини, а пре свега субјеката који чине друштво. Аутор Гордана Милосављевић овај циљ разлаже на следеће функције:

– Допуњавање раније стечених друштвено-функционалних знања и вештина, новим компонентама које су настале доцније развојем,

- Замена раније стечених, друштвено непожељних и дисфункционалних знања и вештина другим актуелним, друштвено пожељним и функционалним знањима и вештинама,
- Пружање, омогућавање, стицање потпуно нових друштвено пожељних и функционалних знања које ће дати основе за управљањем развојем” (Милосављевић, 2007).

У свим поменутих случајевима, дакле, долази до промене у образованости, односно, у карактеристикама знања и вештина до промене у оспособљености и личним својствима и особинама. Перманентно (доживотно) образовање у процесу старења, посматрано по свом садржају, дакле може се организовати на више начина. Један од начина је по садржајима образовања и то: *ојшће - ојшће сјручно - уже сјручно - сјецијализовано образовање*. Надаље, перманентно (доживотно) образовање подразумева и оно образовање које се организује на захтев корисника који га својим средствима финансирају. За успешно савладавање садржаја може се добити диплома, а може се укључити у образовни процес и да на крају не добије никакво уверење о томе.

У процесу организованог перманентног образовања запослени се могу укључити на иницијативу организације, међутим, могу се самоиницијативно укључити према својим аспирацијама и самостално финансирати, јер на тржишту рада човек наступа искључиво својим знањем и способностима. Неорганизовано перманентно (доживотно) образовање се заснива на сазнању да се разноврсна знања могу стећи стихијски, индивидуално, као животно и радно искуство. Индивидуално самообразовање је често намерно у функцији саморазвоја. Оно је последица слободног избора личности. Битна одлика ових програма је што настају као израз друштвених потреба.

По грубој подели, могло би се разликовати благо усмеравање и јако, односно интензивно. За обе врсте потребни су програми образовања.

Повратно образовање може бити организовано као интерно и јавно, односно образовне активности могу бити организоване у јавним институцијама (школама и слично), доступне свим заинтересованим субјектима под одређеним условима, а дипломе друштвено верификоване.

ПЕРМАНЕНТНО ОБРАЗОВАЊЕ КАО ОСНОВА СИГУРНЕ БУДУЋНОСТИ

Од шездесетих година XX века, за многе стручњаке који су по природи свог професионалног опредељења окренути човеку и његову образовању, целокупно савремено доба протиче у знаку перманентног образовања.

Анализе и тумачења концепције перманентног образовања су дотицали и прошлост, и садашњост, и будућност. У свету постоји бројна литература која третира предвиђање перманентног образовања у будућности, замишљајући будуће време као резултат и квалитета живота који ми данас пролазимо. Отуда су још пре двадестетак година, у текстовима познатих андрагога, била:

„оправдана гледања да предвиђање будућности ваља да се заснива на објективној анализи садашњости, на анализи закона и тенденције развита материјалне и духовне реалности” (Савићевић, 1983).

Перманентно образовање је историјска категорија и процес. Са временског становишта оно има димензије прошлости, садашњости и будућности. Задатак садашњости је идентификовање процеса и обликовање оних елемената и услов који перманентно образовање преносе у простор онога што заиста јесте, и онога што може постати – образовање за све људе у току целог живота. Будућност перманентног образовања захтева интенционално одношење, односно планирање, стварање претпоставки и услова, бирања средстава, процењивање домета и улагање снаге сваке врсте и облика, од духа до новца.

Највећи део домаће литературе о перманентном образовању истиче све више узалудно доказивање држави и народу да је образовање кроз цео живот нешто без чега се живот не да ни замислити. Поделом рада долази и до реформе школства као и до експанзије знања. Та снажна кретања имају три основна правца:

„ 1. Долази до улагања великих напора у остваривању обавезног, углавном осмогодишњег школовања,

2. Настаје нагли пораст средњих стручних и високих школа, што представља објективан одраз квалитетно нових потреба индустријске цивилизације, и

3. Образовање одраслих добија све већи значај не само са становишта сузбијања неписмености, већ и у погледу сталног подизања образовног нивоа одраслог становништва и побољшања његове квалификационе структуре” (Филиповић, 1971).

Под утицајем перманентног образовања врши се и вршиће се промене не само у друштву већ и у личности човека. Овде се мисли на промену менталитета људи, њиховог мишљења и сиситема вредности.

ДОЖИВОТНО УЧЕЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ

У разумевању овог појма често се напомиње да појединац треба разумети и тежити почетном образовању, трајном образовању и трајно- стручном образовању.

Темељно образовање, ако постигне свој циљ који је одредио, изазива жељу да се настави са учењем. Што је неко образованији, то ће желети више да настави да се образује док то његове функције дозвољавају. У пракси се често као синоним за доживотно образовање користио појам „перманентно образовање”. Мада, термин „перманентно образовање” не изражава све димензије континуираног процеса какво је учење у току целог живота. За овај појам многи аутори везују учење после основне, други после средње школе, а за треће после завршеног универзитетског образовања. Дакле, термин

„доживотно образовање не везујемо само за један ниво образовања, он се односи на све нивое образовања и на све старосне категорије” (Савићевић, 1983).

У свом новом облику, доживотно образовање сматра се нечим ширим од онога што је до сада сматрано: дошколовавање, преквалификација за одрасле. Оно би требало да осигура нове могућности учења за све, у различите сврхе – пружити им другу, или трећу шансу, утолити њихову жеђ за знањем и лепотом, или им омогућити да се искажу и прошире строго стручно образовање, укључујући и промене везане за практично образовање.

Друштва будућности дакле, су друштва која уче. У извештају Међународне комисије за образовање XXI века „Образовање скривена ризница”, као и по Кулићу, говори се о четири основне области учења које омогућавају људима да учествују у социјалним променама.

– **Учити знати** подразумева овладати средствима знања и споразумевања. Реч је о учењу чији је циљ да сваком појединцу омогући да разуме свет који га окружује.

– **Учити чинити**, тиче се оспособљавања људи за деловање у свом окружењу. Ово учење подразумева оспособљавање да полазници примене своја знања. Професионална компетентност постаје све више комбинација одређених професионалних знања и одговарајућих облика социјалног понашања (способност за тимски рад, решавање конфликта, иницијативност, спремност да се преузме ризик)

– **Учити живети заједно**, значи учити живети са другима. Суштина овог учења представља чињеницу да кроз образовање морамо открити друге, учити да поштујемо друге и сарађујемо са другима и заједнички радимо на решавању конфликта.

– **Учити бити**, спаја три претходне области. Учење за постојање усмерено је на целокупни развој појединца, његов телесни, духовни и интелектуални и морални развој. Индивидуални развој, који почиње рађањем и наставља се целог живота, дијалектички је процес који почиње самоспознајом, а затим се отвара према односима с другима (Делор, 1998).

МЕЋУЗАВИСНОСТ ДОЖИВОТНОГ ОБРАЗОВАЊА И РАЗВОЈА ДРУШТВА

У страној литератури, у дефинисању појма учење у току целог живота, појављују се две међузависне концепције: концепција доживотног образовања и концепција развоја. Зависно од професионалне оријентације и интересовања предност се даје једној или другој. Економисти су, на пример, предност давали економском развоју итд. Концепција доживотног образовања треба да доведе до развоја веће самосталности човека. Када се посматра међузависност доживотног учења и образовања и развоја, мора се узети у обзир свет рада, јер је рад од посебног значаја за развој човека. Самостваралаштво може да допринесе превазилажењу кризних ситуација у којима се, често, налази савремени свет. Самим тим, *свесћрани развој личности*, који се подудара с циљем васпитања, треба схватити као процес који се не завршава достизањем одређеног нивоа образовања или одређеног степена старости, већ траје читавог живота, мењајући се и допуњајући се новим знањима, под утицајем развоја друштва и људског мишљења. Истакнути андрагог Шефика Алибадић је, почетком овог века, истраживала просвећеност у Србији, и том приликом добила поражавајуће податке: да се време просвећености почетком XXI века још увек не назире. Око 2/5 испитаних има негативан став према самообразовању (40,8%), али запањујући је и податак

да 25,45%, тј. 1/5 наставника, има такав став. Они који не читају ништа, не гледају филмове, не посећују концерте, чине 68,4% испитаника, неспособљених за ефикасно учење, а следећих 30,4% су они који ове културне активности упражњавају ретко (Алибабић, 2002). Чињеница је то да актуелни политички режим, данас, високим школаринама и неорганизованим системом запослења, демотивише за било какво учење. Док се у свету воде расправе о доживотном образовању и стратегијама постписмености, наше институције готово да се више не баве образовањем одраслих. О подстицању образовања одраслих као државној стратегији нема ни помена. Ове цивилизацијски поражавајуће бројке, које се повремено објављују и у дневним новинама, углавном пролазе незапажено и, на жалост, не сагледавају се далекосежне последице тренутне ситуације у Србији.

ФАЗЕ У РАЗВОЈУ СИСТЕМА ОБРАЗОВАЊА ОДРАСЛИХ У СРБИЈИ

До 1918. године, образовање одраслих се остварује у оквиру друштвено-културних покрета југословенских народа. Институције које имају просветитељске улоге су: народне читаонице, књижаре, радничка друштва, универзитетска екстенза.

Од 1918. до 1941. године:

- образовање одраслих и даље је у просветитељској улози.
- Изражавају се напори ка институционализацији система.
- Настају и развијају се народни универзитети.

Од 1941. до 1945. године:

- Допринос образовања у борби против неписмености.
- Афирмација разних облика образовања: течајеви за описмењавање, политичко образовање, културна удружења.

Од 1945. до 1952. године:

- Носиоци активности образовања одраслих су: политичке организације, читаонице, библиотеке, народни универзитети.
- Описмењавање у одељењима за одрасле при редовним школама.
- Спонтаност у организацији образовања одраслих.

1952–1958 године:

- Сужава се масовни покрет.

- Институционална мрежа се шири посебно појавом масовних радничких универзитета.
- Народни универзитети се оријентишу ка систематском образовању.

1958–1974 године:

- Конституисање јединственог система.
- Равноправност три образовна пута.
- Основни структурални елементи система су институције: раднички и народни универзитети, фабрички центри, вечерње школе, екстерне студије

1974–1990 године:

- Јасност концепције образовања одраслих.
- Самоуправна заснованост система.
- Афирмација облика образовања уз рад (вечерња настава, настава на даљину, патронажна настава, хоби групе, клубови трибине).

Од 1990. год. до данас, у радним организацијама, просветним институцијама и приватном сектору као обавеза се намеће непрестано усавршавање у струци почев од едукација, бодованих семинара па до факултетског усавршавања у облику мастер, докторских студија, специјализација итд.

Систем образовања одраслих данас, у новонасталим државама на тлу Југославије, у бурној су фази изградње и покушаја стабилизације. Нови системи обавезног основног образовања, као разгранат систем средњошколског образовања и болоњска организација универзитета, у непрестаном је напору да одрасле врати у учионице или пак да их мотивише за учење уз концепцију доживотног учења.

ПРИЛОГ

ПРИМЕР ИСПИТИВАЊЕ СТАВОВА ПРЕМА УЧЕЊУ И ШКОЛОВАЊУ

У овом испитивању коришћена је чек листа, настала на темељу 44 изјаве различитих одраслих полазника за основно, опште образовање радника, курсева за стицање квалификација. Испитаници су у испитивању учествовали добровољно и анонимно.

На овој страници се налазе различите изјаве о важности школовања. Нас занима како је Ваше мишљење о учењу и даљем образовању и с којим се изјавама Ви слажете. Због тога Вас молимо, да изјаве прочитате пажљиво и заокружите број оних изјава са којима се слажете. Питања која су упућена су:

- 1) Добро је да човек учи, свеједно шта. (4)⁴
- 2) Желим учити, јер човек може једино напредовати ако учи. (3)
- 3) Познаници су ме наговорили да учим (9)
- 4) У мојим годинама се тешко може учити. (3)
- 5) Образованијег човека околина више цени. (6)
- 6) Не знам шта бих са слободним временом па читам и учим. (4)
- 7) Желим добити признату квалификацију. (7)
- 8) Учим и читам из задовољства. (5)
- 9) Шта ћу ја у школу овако стар. (2)
- 10) Учим јер желим променити занимање. (5)
- 11) Учим са великим задовољством. (8)
- 12) Учим јер ме очекује боље радно место. (7)
- 13) Морам учити, мада не знам да ли ћу имати успеха. (4)
- 14) Учењем ћу стећи више знања па ћу боље зарађивати. (6)
- 15) Сада ме учење баш и не занима. (4)
- 16) Треба учинити јер је једино то, данас, вредно. (7)
- 17) Ако ми буде тешко престаћу са учењем. (4)
- 18) Морам учити да би се уписала у школу вишег ступња. (6)
- 19) Учим да не губим време овде. (6)
- 20) Учим да бих успешније учествовао у променама у организацији. (2)
- 21) Посећујем радо сајам књига. (2)
- 22) Посебно ме интересује стручна литература. (4)
- 23) Образовањем моја месечна примања се неће ништа променити. (6)
- 24) Образовањем се моја месечна примања знатно увећавају. (8)
- 25) Радо посећујем библиотеку. (2)

⁴ Бројеви са десне стране представљају укупан број заокружених изјава испитаника.

ЗАКЉУЧАК

Од раног детињства до касне старости постоје прилике за учење. Те прилике се реализују кроз различите видове образовања: формално, неформално и информално образовање. Васпитање и образовање одраслих лица у процесу старења, данас је потреба каква се кроз историју српског друштва није до сада могла појавити и осетити, и може се рећи да се односи на све људе ма какав био њихов духовни или материјални ниво на коме живе.

Прихватање концепције „учења у току читавог живота” или „доживотног образовања” постаје темељ националне стратегије развоја образовања, па тако и образовања одраслих. Ако се учење више вреднује, оно ће стећи и више поштовања и прихватања у друштву.

Концепцијом доживотног учења и образовања, повезују се поједини сегменти образовања, али и поједини облици образовања (формално, неформално и информално) у јединствен систем. То значи да се доживотно образовање не састоји у механичком продужавању образовања у раздобље одраслости него у успостављању образовања младих и одраслих. Једино су на тај начин могућа растерећења у образовању младих као и рационализација система образовања у целини.

Због међузависности свих ступњева и облика учења структурна промена у било ком делу образовног система изазива промене у другим деловима. Зато су промене у образовању одраслих у протеклим годинама довеле до промена у циљевима и садржајима образовања одраслих до реконструкције образовања младих.

Сврха и циљ образовања одраслих јесте човек, стимулација његових потенцијала и усвајање ставова о потреби доживотног учења. Образовање одраслих има две функције: компензацијска и функција даљег трајног образовања.

Компензацијска функција образовања се састоји у темељном оспособљавању одраслих тј. надокнађивању образовних задатака одраслих до којих је дошло због образовних пропуса у младости. Такве особе у условима убрзаног развоја и глобализације у друштву знања, постају најозбиљнији кандидати за класу у социјално искључених.

Оправдано је констатовати да се после периода фронталног раста функција долази до стабилизације у којој почиње и после чега настаје специјализација функције.

Одрастао човек у процесу старења учи усмерен својим жељама, али некад и против њих. Онај ко не учи заостајати ће за својом околином. За разлику од детета, које учи да задовољи своје хоме-

остатске потребе, одрастао човек учењем задовољава нехомеостатске потребе. Одрасли се могу учити путем формалног, неформалног и информалног образовања. Одррастао човек учи најпре да би актуализовао субјективне могућности, то је дефинитиван закључак овога рада. Када је реч о институционалном учењу, то се најчешће манифестује као тежња за неком врстом напредовања у социјалном статусу – прихватање себе, прихватање од других, док у неинституционалном учењу тежња за напредовањем није изражена, јасна је тежња за актуализацијом субјективних могућности. Овакав закључак потврђују и резултати испитивања дати у прилогу бр.1. овога рада.

Напослетку, не смемо занемарити чињеницу да је учење, најпре, психички процес. Оно има своје друштвене, биолошке, политичке и друге аспекте без којих се било који облик учења не може одвијати. А као што је на почетку рада било речи, најважнији фактор читавог процеса системског образовања одраслих у процесу старења јесте мотивисаност и степен менталне кондиције. Када је степен једне од њих две незадовољавајући, помоћ споља је неопходна. То је уједно једно од нових питања које се кроз овај рад отворило и које свесрдно аутори ових редова препоручују психолозима за истраживање.

Интензивне промене у свим сферама живота условљавају потребу за сталним учењем и образовањем. То значи да се постојећи системи морају, полако али сигурно, реформисати од образовања ка самообразовању.

У друштву које учи читавог живота, од сваког појединца се захтева да континуирано учи да би имао активно учешће у таквом, прогресном друштву. Концепција доживотног образовања залаже се за успостављање хоризонталне и вертикалне повезаности у системима и процесу образовања. Сврха образовања и учења и јесте човек, те је важна стимулација његових потенцијала и усвајање ставова о потреби доживотног образовања.

Из свега реченог, може се закључити да учење читавог живота има опште људске вредности и прелази границе једног друштва, социјалне средине и културе и јавља се као покретачка снага друштва и самог човека.

- ЛИТЕРАТУРА Андриловић, В. (1976). *Андрагогија*. Загреб: Школска књига.
- Андриловић, В. (1985). *Како ограсио човек учи*. Загреб: Школска књига.
- Алибадић, Ш. (2002). *Теорија организације образовања ограслих*. Београд: Институт за педагогију и андрагогију.
- Булатовић, Р. (1980). *Универзитет за све*. Београд: ИШПРО Привредно финансијски водич.
- Булатовић, Р. (1983). *Личности и став ограслих према образовању*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Деспотовић, М. (1987). *Перманентно образовање*. Београд: „Андрагогија”, Филозофски факултет у Београду.
- Делор, Ж. (1998). *Учење – блато у нама*. Загреб: Едука.
- Квашчев, Р. (1974). *Развијање креативности ђонашања личности*. Београд: Завод за издавање уџбеника.
- Квашчев Р. (1978). *Примена теорије учења на области наставе и образовања*. Београд: Завод за издавање уџбеника.
- Кулић Р. (1985). *Радна организација као образовно- културна средина*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Кулић, Р. и Деспотовић, М. (2004). *Увод у андрагогију*. Београд: Свет књиге.
- Лангран, П. (1971). *Увод у перманентно образовање*. Београд: НУ „Браца Стаменковић”.
- Милосављевић, Г. (1997). *Организација шренића*. Београд: Службени гласник са п.о.
- Пероти, А. (1995). *Племеће за иншеркултурални одјој и образовање*. Загреб: Едука.
- Поткоњак, Н. & Шимлеша, П. (1989). *Педагошка енциклопедија 1 и 2*. Београд: Завод за уџбенике.
- Поткоњак, Н. (1966). *Педагошки лексикон*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Самоловчев, Б. (1987). *Савремени шокови у образовању ограслих*. Нови Сад : Искуства и путеви.
- Савићевић, Д. (1975). *Поврајно образовање и удружени рад*. Београд: Београдски издавачко- графички завод.
- Савићевић, Д. (1995). *Образовање ограслих са шоїледом у будућности*. Београд: Андрагошке студије.
- Савићевић, Д. (1983). *Човек и доживојно образовање*. Титоград: Школска књига.

Филиповић, Д. (1980). *Перманентно образовање – глобална стратегија и модел*. Београд: Привредна штампа.

Херера, А., Мандић, П. (1989). *Образовање за 21. столеће*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

JASNA LJ. PARLIĆ BOŽOVIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA WITH TEMPORARY HEAD-OFFICE
IN KOSOVSKA MITROVICA, FACULTY OF PHILOSOPHY

JELENA LJ. PARLIĆ MILOSAVLJEVIĆ

UNIVERSITY „UNION NIKOLA TESLA”, FACULTY OF SPORT
BELGRADE

SUMMARY

HISTORICAL SURVEY OF NEW CONCEPTS
OF LIFELONG LEARNING DURING AGING

Learning and education gradually occupy an important place in human life. Therefore, continuing socio-political and economic changes, rapid scientific and technological development, the expansion of knowledge, formed the phenomenon of the learning society. Its theoretical basis can be found in the concept of learning in the course of a lifetime, example: permanent learning and education in the aging process. On the other hand, the rapid changes taking place in the world, seeking to know the day is increasing. In the center of a thriving economy and a developed society are knowledge and ability, and education and learning become the instrument that. key socio-economic progress.

Nevertheless, shorter working hours and longer life expectancy retirement also increases the amount of time available for other activities. In all areas, there are more opportunities for learning outside the school, and qualifications, in the traditional sense of getting out in front of new trends competence and adaptability.

Adults who are constantly in the process of aging, the process of continuing education and learning are significantly different quality in relation to children, therefore it is necessary and a different approach to the children, and a different approach to teaching adults in the era of change, due to life and work experience, educational level, psychological and physical characteristics but also because of their social status.

This paper will be an attempt, which will show the theoretical analysis of many aspects of learning, types, shapes, possibilities and limits of learning, the basic needs of adults in the aging process, as well as provide answers to the question why a grown man in the aging process learns who the person in the learning process and learning how to function in a process of aging.

KEY WORDS: continuous learning, education, aging, modern concept.